

ADVIES 2310

Klimaatrechtvaardigheid

Datum: 6 september 2023

Voorzitter: Franka Foré

Aanwezigen: Anita Nyame, Ellen Volon, Fien Morren, Franka Foré, Loredana Cremery, Lot De Kimpe, Lotus Li, Michiel Van Hoof, Nick Beerens, Paulien Herck, Priscilla Keuppens Samuel-Joe Munanga

De Vlaamse Jeugd Raad, in vergadering op 6 september 2023, onder voorzitterschap van Franka Foré, en met bovenvermelde aanwezigen, adviseert [\[klik hier om de stemmingsverdeling in te voegen \]](#) het volgende:

1. Urgentie: ontwikkel dringend een ambitieus en actief klimaatbeleid. 6
2. Sociale rechtvaardigheid: klimaatverandering versterkt bestaande ongelijkheden. Zorg voor maatregelen die geen extra lasten opleggen aan de meest kwetsbare groepen. 6
3. Intergenerationele rechtvaardigheid: zorg voor maatregelen die rekening houden met de rechten van huidige en toekomstige generaties. 7
4. Participatie: zorg voor actieplannen die alle kinderen en jongeren, inclusief de meest kansarme en kwetsbare jongeren, actief betrekken bij het opstellen en uitvoeren van klimaatbeleid, en die hun belangen beschermen. 8
5. Respecteer kinder- en mensenrechten: zorg voor maatregelen die fundamentele rechten, zoals het recht op een schone, gezonde en duurzame leefomgeving, respecteren, beschermen en bevorderen. 9
6. Internationale solidariteit: zorg ervoor dat landen die het minst bijdragen aan klimaatverandering niet onevenredig zwaar worden belast bij de overgang naar een rechtvaardige klimaattransitie. Bovendien moeten landen die de meeste uitstoot veroorzaken hun verantwoordelijkheid nemen en een adequaat klimaatmitigatiebeleid uitvoeren. 9
7. Verhoog de Belgische en Vlaamse doelstellingen voor energie-efficiëntie en de uitrol van hernieuwbare energie om te voldoen aan de Europese doelstellingen, en versterk de coördinatie van het energietransitiebeleid door een nauwere samenwerking tussen beleidsdomeinen en overheidsinstanties te waarborgen. 10
8. Investeer in een structurele aanpak van energiearmoede en transitie maatregelen die daadwerkelijk kwetsbare huishoudens en individuen bereiken. Pas het instrument van de armoedetoets toe wanneer er cruciale beslissingen genomen worden. 11
9. Leg een grotere focus op het ontzorgen en begeleiden van mensen met lage inkomens en kwetsbare groepen om hun positie te versterken in de energietransitie. Verhoog de algemene

- deelname en kansen voor die groepen in energiedelen, energiegemeenschappen en energiecoöperaties. 12
- 10.** Vergroot de toegankelijkheid van energieleningen en subsidies voor het jeugdwerk, en stimuleer actief het gebruik van energiescans en energiecoaching. Breid de beschikbaarheid van die middelen uit. 12
- 11.** Het Vlaamse beleid moet zijn ambities opschroeven om een volledige circulaire economie te realiseren. Hoewel recycleren belangrijk is, moet de focus liggen op maatregelen die de druk op grondstoffen verlagen. Verminderen, hergebruiken, repareren en andere circulaire benaderingen moeten ook centraal staan. 13
- 12.** Evalueer hoeveel hulpbronnen en natuurlijke grondstoffen België duurzaam en eerlijk kan produceren en verbruiken, rekening houdend met de grenzen van onze planeet. Stel daarna een bindend doel op om de materiële voetafdruk van België (en bij uitbreiding Europa) te verkleinen om zo overconsumptie tegen te gaan. 14
- 13.** Implementeer een belastingsysteem dat de daadwerkelijke vervuilers aanpakt zonder onevenredige lasten te leggen op huishoudens en mensen met een laag inkomen. 15
- 14.** Pak de subsidiëring van de fossiele industrie aan als onderdeel van het klimaatbeleid. Heroriënteer de financiële middelen op klimaatactie en de bevordering van duurzame alternatieven, en leg een regelgevend kader op aan banken en bedrijven om investeringen in fossiele brandstoffen af te remmen. 15
- 15.** België moet actief financieel bijdragen aan internationale klimaatfondsen en duurzame investeringen in het Globale Zuiden om (historische) uitstoot te compenseren en solidariteit te tonen met zwaar getroffen landen. 16
- 16.** Ontwikkel en implementeer beleidsmaatregelen die groene en sociaal duurzame keuzes ondersteunen en aantrekkelijk maken voor bedrijven en individuen. 17
- 17.** Ondersteun werknemers die worden getroffen door sociale en economische gevolgen van de overgang naar een koolstofarme economie, bijvoorbeeld door middel van opleiding en omscholingsmogelijkheden. 17
- 18.** Implementeer een duidelijk juridisch kader om de bescherming van onze biodiversiteit te waarborgen. Zorg ervoor dat bestaande wetten en regels strikt worden nageleefd en effectief worden gehandhaafd. Pak de vernietiging, versnippering en verontreiniging van leefgebieden aan, net als de overexploitatie van grondstoffen en de opmars van invasieve exotische soorten. 18
- 19.** Integreer de bescherming van biodiversiteit op verschillende beleidsgebieden. Zet daarvoor beter in op het concept van ecosysteemdiensten om de voordelen van de natuur te benadrukken, zoals haar economische waarde en de positieve effecten op onze gezondheid, voeding en op toerisme. 19
- 20.** Zorg voor voldoende financiële middelen om de bescherming en het herstel van biodiversiteit te ondersteunen. Investeer in het behoud en de uitbreiding van natuurgebieden, het herstel van beschadigde ecosystemen en bevorder duurzame landbouw- en productiemethoden. 20

Verklarende woordenlijst

➤ Circulaire economie

De kringlooeconomie, of circulaire economie, is een economisch systeem dat erop gericht is om producten en grondstoffen zo veel mogelijk opnieuw te gebruiken, zodat er zo min mogelijk verspilling is. In tegenstelling tot het huidige lineaire systeem, waarbij grondstoffen worden omgezet in producten die aan het einde van hun levensduur worden vernietigd. ([MVO Vlaanderen](#)). In een circulaire economie gebruiken we met andere woorden zo min mogelijk grondstoffen, die we vervolgens steeds weer hergebruiken zodat we het winnen van nieuwe grondstoffen zo lang mogelijk kunnen uitstellen of zelfs helemaal voorkomen.

➤ Ecosysteem

Het geheel van organismen zoals planten, dieren en micro-organismen, en het gebied waarin ze leven, wordt een ecosysteem genoemd. Het is een dynamisch systeem waarin de organismen en hun leefomgeving wisselwerkingen met elkaar hebben. ([Micropia](#))

➤ Ecosysteemdienst

Ecosysteemdiensten omvatten 'al de goederen en diensten die ecosystemen aan de samenleving leveren' zoals natuurlijke bescherming tegen overstroming, bestuiving door wilde insecten, natuurlijke waterzuivering, klimaatregulering, voedsel, grondstoffen, buitenspeelruimte, etc. ([Departement Omgeving](#))

➤ Energietransitie

De energietransitie is de overgang van onze huidige manier van energie gebruiken naar een zuinigere, slimmere en groenere aanpak. ([Vlaamse overheid](#))

➤ Groene economie (of koolstofarme economie)

Een lage uitstoot van koolstof, efficiënt gebruik van natuurlijke hulpbronnen en de inclusie van alle sociale groepen kenmerken een groene economie. In een groene economie stimuleren zowel publieke als private investeringen economische groei, werkgelegenheid en welvaart door te focussen op activiteiten, infrastructuur en bezittingen die leiden tot lagere koolstofemissies en minder vervuiling, verbeterde energie- en grondstoffenefficiëntie, en behoud van biodiversiteit en ecosysteemdiensten. ([VN-Milieuprogramma](#))

➤ Klimaatmitigatie

Mitigeren betekent 'verzachten'. De klimaatverandering 'verzachten' betekent de hoeveelheid broeikasgassen in de atmosfeer verminderen. Mitigatie omvat alle acties om de uitstoot van broeikasgassen te verminderen of om de opvang van koolstof te verbeteren. ([Climate Challenge-woordenboek](#))

➤ Klimaatneutraal

Als je klimaatneutraal bent, dan draagt wat je doet niet bij aan de opwarming van de aarde. Dat betekent dat je als land, organisatie of bedrijf de broeikasgassen die je uitstoot, ook weer uit de lucht haalt (via natuurlijke processen of technologie). ([KNMI](#))

➤ Materiële voetafdruk

De materiële voetafdruk verwijst naar de totale hoeveelheid grondstoffen, inclusief mineralen, brandstoffen, water, hout en andere materialen, die worden gebruikt bij de productie van goederen en diensten om aan de vraag (voor productie en consumptie) te voldoen. ([VN-Milieuprogramma](#))

➤ **Natuurlijke hulpbronnen**

Grondstoffen of goederen met enige economische waarde die niet door mensen worden geproduceerd. Dat zijn onder andere metalen, mineralen, brandstoffen, water, land, hout, vruchtbare grond en dergelijke. ([FOD Economie](#))

➤ **Ontzorgen**

Ontzorgen betekent letterlijk iemands zorgen wegnemen.

➤ **Overconsumptie**

Het buitensporige verbruik of gebruik van goederen en diensten, zoals energie, land, water of materialen, wat resulteert in schade of nadelige effecten voor zowel mensen als het milieu. Dat gebeurt wanneer het gebruik van hulpbronnen het vermogen van de planeet en haar ecosystemen (om te voorzien in de basisbehoeften van het leven) overschrijdt. Het leidt tot uitputting van natuurlijke hulpbronnen, verlies van biodiversiteit en verstoring van ecologische evenwichten, wat uiteindelijk een bedreiging vormt voor het welzijn en de duurzaamheid van zowel huidige als toekomstige generaties. ([GEMET](#))

➤ **Transitie** (o.a. energietransitie, klimaattransitie ...)

Een transitie is een structurele verandering die het resultaat is van op elkaar inwerkende en elkaar versterkende ontwikkelingen op het gebied van bijvoorbeeld economie, cultuur, technologie, instituties, natuur, milieu, of verandering van aspecten van gender ([Wikipedia](#)). In ons advies verwijzen we hoofdzakelijk naar de definitie van [Reset.Vlaanderen](#): met de term 'transitie' wordt de overgang aangeduid van 'business as usual' naar een nieuwe manier om onze samenleving en economie vorm te geven, zodat we de grenzen van onze planeet niet overschrijden.

Situering

De klimaatcrisis stelt ons voor een alarmerende realiteit – een realiteit waarin kinderen en jongeren onevenredig hard worden getroffen en er een groeiende kloof ontstaat tussen generaties. Kinderen die vandaag worden geboren zullen onder huidige klimaatbeloften tot zeven keer meer hittegolven meemaken dan hun (groot)ouders.¹ Die drastische voorspelling hangt samen met de aanhoudende opwarming van onze aarde, wat leidt tot een verhoogde frequentie en intensiteit van extreme weersomstandigheden zoals hittegolven, overstromingen en droogte. De gevolgen van klimaatverandering zijn wereldwijd merkbaar en treffen alle kinderen en jongeren, ongeacht waar ze leven.² Jongeren vragen om een ambitieus klimaatbeleid, omdat zij de zwaarste gevolgen zullen ondervinden, maar momenteel niet in posities zitten waarin ze daadwerkelijk het verschil kunnen maken, zoals in de politiek en het bedrijfsleven. Degenen die wel op die posities zitten, zullen waarschijnlijk de gevolgen van hun lange termijn beslissingen niet meer meemaken.

De urgentie van de situatie is duidelijk en mogen we niet negeren. De strijd tegen klimaatverandering is niet alleen een kwestie van rechtvaardigheid voor kinderen, jongeren en toekomstige generaties, maar ook een dringende noodzaak voor de leefbaarheid van onze planeet. Klimaatverandering is een existentiële bedreiging, waarbij het risico voor het voortbestaan van menselijke beschaving en andere soorten op aarde enorm is.³ De mogelijke catastrofale gevolgen kunnen de ecosystemen en samenlevingen over de hele wereld vernietigen. Dat heeft het UN Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) meermaals bevestigd.⁴ In hun belangrijkste rapport uit 2008 over de opwarming van de aarde, stelt het IPCC dat het essentieel is om de wereldwijde opwarming tot 1,5°C boven het pre-industriële niveau te beperken om de meest destructieve effecten van klimaatverandering te voorkomen. De tijd dringt dus en er is een dringende behoefte aan meer actie. Het is van groot belang dat Belgische en Vlaamse overheden hun verantwoordelijkheden nemen in deze zaak.

Bovendien versterkt de klimaatcrisis al bestaande ongelijkheden.⁵ Dat leidt tot een drievoudig ongelijkheidseffect. Ten eerste zijn de oorzaken van de klimaatcrisis ongelijk verdeeld; het zijn voornamelijk de landen in het Globale Noorden die er historisch verantwoordelijk voor zijn. Ten tweede zijn de gevolgen van de klimaatcrisis ongelijk verdeeld. Het zijn voornamelijk landen uit het Globale Zuiden, personen in kwetsbare en kansarme situaties⁶ en kinderen en jongeren die de gevolgen van de klimaatcrisis zullen ervaren. Als laatste kunnen klimaatbeleid en -maatregelen ook bijdragen aan het verergeren van die onrechtvaardigheid.

Klimaatrechtvaardigheid en sociale rechtvaardigheid zijn dus onlosmakelijk met elkaar verbonden. We moeten de oorzaken van de klimaatcrisis aanpakken, de gevolgen voor diverse kwetsbare groepen minimaliseren en een rechtvaardig klimaatbeleid nastreven. Alleen zo kunnen we bouwen aan een eerlijke aanpak van de klimaatcrisis.

De prioritaire werkgroep 'klimaat' heeft sinds begin 2021 werk verricht om zich in te lezen en te verdiepen in dit thema. Volgende activiteiten hebben ons daarin versterkt:

- de [evenementen](#) georganiseerd door onze VN-jongerenvertegenwoordigers om de campagne van [World Youth for Climate Justice](#) te ondersteunen;
- workshops van [KlimaatContact](#), [Act4Change](#), [Globelink](#) en [StampMedia](#);
- gesprekken met [Ieder\(in\)](#), [Hand in Hand tegen racisme](#) en de [Jonge Klimaatbeweging](#);
- klasbevragingen over klimaatrechtvaardigheid in Kortrijk en Heverlee;
- interviews met energie- en economie-experts van o.a. UGent, KU Leuven en VUB;
- een uitstap naar energiezuinige gemeenschappen (o.l.v. netbeheerder Sibelga);
- [Waddist](#)-resultaten over een grote verscheidenheid aan thema's (klimaatbeleid, mobiliteit, consumptie, energie, wonen, gevoelens bij veranderend klimaat enz.);

¹ Wim, T., Stefan, L., Joeri, R., Carl-Friedrich, S e.a. (2021). [Intergenerational inequities in exposure to climate extremes](#). *Science*, 374(6564), 158-160

² The Climate Crisis is a Child Rights Crisis: [Introducing the Children's Climate Risk Index](#). New York: United Nations Children's Fund (Unicef), 2021

³ Singh, P. & Yadav, D. & Pandian E, S. (2021). [Link between air pollution and global climate change](#). 10.1016/B978-0-12-822928-6.00009-5

⁴ De meest toonaangevende rapporten zijn de [evaluaties van het klimaatpanel van de Verenigde naties](#) (IPCC). Het [zesde syntheserapport](#) werd op 20 maart 2023 gepubliceerd, waarin waargenomen veranderingen, oorzaken en gevolgen uitvoerig worden besproken.

⁵ Vanhille, J., Goedemé, T. en Verbist, G. (2019): [Sociale ongelijkheid in het klimaatvraagstuk](#) in *Klimaat en sociale rechtvaardigheid*

⁶ Zoals gedefinieerd door het [Europees Instituut voor Gendergelijkheid](#), gaat het over groepen personen die een hoger risico lopen op armoede, sociale uitsluiting, discriminatie en geweld dan de algemene bevolking, met inbegrip van, maar niet beperkt tot, etnische minderheden, migranten, mensen met een handicap, vrouwen, geïsoleerde ouderen en kinderen.

- de [Offenburg Talks](#) over 'How Green is Youth Work?';
- het [Prikkel-weekend](#) van Oxfam en Broederlijk Delen over het huidige economische denken;
- heel wat doorgenomen literatuur (wetenschappelijke studies, onderzoeksrapporten en publicaties van middenveldorganisaties).

Dat alles leidt ons naar dit advies over klimaatrechtvaardigheid. We beginnen met enkele fundamentele principes die essentieel zijn om een sociaal rechtvaardig klimaatbeleid te voeren. Aansluitend geven we advies over drie sectoren in onze maatschappij (energie, economie en milieu) waar duurzame, menselijke en rechtvaardige transitie maatregelen nodig zijn om zowel de planeet als de mensheid te beschermen.

Advies

Fundamentele aanbevelingen

Urgentie: ontwikkel dringend een ambitieus en actief klimaatbeleid.

Op de Climate Change Performance Index (CCPI), een ranglijst die landen beoordeelt op hun inspanningen tegen klimaatverandering, staat België op de 39e plaats.⁷ Dit plaatst ons land ver onder de buurlanden. Verschillende rapporten en onderzoeken wijzen erop dat België en in het bijzonder Vlaanderen niet voldoende ambitieuze klimaatdoelen nastreven. Terwijl Wallonië, Brussel en de federale regering de klimaatdoelen van Europa volgen, blijft Vlaanderen achter met een terughoudende aanpak.⁸ In vergelijking met bijvoorbeeld Nederland lijkt het Vlaamse plan ook heel wat minder gedurfd. Nederland heeft in april een omvangrijk klimaatplan goedgekeurd met een reeks maatregelen om de CO₂-uitstoot aanzienlijk te verminderen.⁹

Hoewel acties worden ondernomen, blijft de kloof tussen woorden en daden zichtbaar. Deze aanpak riskeert toekomstige generaties op te zadelen met groeiende zorgen. Het is van essentieel belang dat de Vlaamse regering dringend hogere doelen stelt en vastberaden en samenwerkingsgericht te werk gaat. Dit omvat het aanscherpen van emissiereductiedoelstellingen, het versnellen van maatregelen voor zowel mitigatie als adaptatie, en een constructievere rol spelen in internationale klimaatinspanningen (zie. adviespunten energie en economie). Met nog maar zeven jaar te gaan tot het omslagpunt in 2030, moeten de acties snel en doortastend zijn om de ernstige gevolgen van klimaatverandering te vermijden en de weg vrij te maken voor een duurzame toekomst voor alle generaties.

Sociale rechtvaardigheid: klimaatverandering versterkt bestaande ongelijkheden. Zorg voor maatregelen die geen extra lasten opleggen aan de meest kwetsbare groepen.

Klimaatverandering raakt ons allemaal, maar niet iedereen voelt de gevolgen op dezelfde manier. Sterker nog, het verergert al bestaande ongelijkheden, en de armste en meest kwetsbare gemeenschappen worden er vaak het zwaarst door getroffen.

Oneerlijke verdeling: oorzaken, lasten en gevolgen

De ongelijkheid door klimaatverandering komt voort uit de oneerlijke verdeling van de oorzaken en gevolgen over de wereldbevolking. Rijkere landen en bevolkingsgroepen dragen vaak meer bij aan de uitstoot van broeikasgassen, terwijl

⁷ Climate Change Performance Index, [Ranking](#)

⁸ VRT, [België onthoudt zich nog maar een keer: welk figuur slaat België bij het Europees klimaatbeleid?](#)

⁹ Rijksoverheid, [Aanvullend Klimaatpakket](#)

armere landen en mensen vaak harder worden getroffen door de gevolgen van klimaatverandering¹⁰. Enkele voorbeelden:

Kwetsbare groepen zijn vaak meer blootgesteld aan de negatieve gevolgen van klimaatverandering. Ze bevinden zich vaak al in gebieden en regio's die gevoelig zijn voor overstromingen, droogte en extreme weersomstandigheden. Dat vergroot hun risico's en versterkt bestaande ongelijkheden. Daarnaast zijn die groepen ook bijzonder vatbaar voor de schade veroorzaakt door klimaatverandering, omdat ze beperkte toegang hebben tot hulpmiddelen en sociale beschermingssystemen. Financiële middelen en verzekeringen zijn vaak niet beschikbaar voor deze groepen en gemeenschappen. Dat maakt het voor hen moeilijk om zich te beschermen tegen de nadelige gevolgen. Ze missen vaak adequate gezondheidszorg, onderwijs en sociale vangnetten, waardoor ze extra blootgesteld worden aan gezondheidsrisico's. Dat leidt tot een vicieuze cirkel van armoede en kwetsbaarheid, waardoor ze moeilijk kunnen herstellen en hun leven weer kunnen opbouwen.¹¹

Het is duidelijk dat groepen met een zwakkere gezondheid, beperkte financiële middelen, beperkte sociale netwerken en lobbykracht sneller geconfronteerd worden met nadelige gevolgen bij klimaatschokken. Die kwetsbare groepen bestaan onder anderen uit kinderen en jongeren, mensen die in armoede leven, mensen die wonen in gebieden die gevoelig zijn voor natuurrampen zoals overstromingen, ouderen, mensen met een slechte gezondheid en etnische minderheden.¹²

Een rechtvaardig klimaatbeleid

Als de overheid transitie maatregelen neemt, moet ze ervoor zorgen dat die de kwetsbare groepen niet extra belasten. Het is noodzakelijk om rekening te houden met de sociale en economische gevolgen voor alle bevolkingsgroepen zonder de aanpak van de crisis tekort te doen. Een sociaal rechtvaardige transitie realiseren vergt daarom doordachte beleidsmaatregelen. De overheid moet de dieperliggende oorzaken van kwetsbaarheid aanpakken en preventief te werk gaan. Ze moet alle groepen erbij betrekken en naar hen luisteren. De overheid moet samenwerken met gemeenschappen, sociale partners en maatschappelijke organisaties om de transitie eerlijk te verdelen en iedereen kansen te geven. Steunmaatregelen voor deze groepen moeten doelgericht zijn, in plaats van algemene maatregelen die de gehele bevolking ten goede komen.¹³

Intergenerationele rechtvaardigheid: zorg voor maatregelen die rekening houden met de rechten van huidige en toekomstige generaties.

Een recent verontrustende studie onder leiding van de VUB, heeft aangetoond dat onder huidige klimaatbeloften, kinderen die vandaag geboren worden tot wel zeven keer vaker te maken zullen krijgen met extreme weersomstandigheden dan hun grootouders.¹⁴ Onder een opwarming van 3°C zal een negenjarig kind van vandaag naar verwachting twee keer zo vaak te maken krijgen met tropische cyclonen en bosbranden, drie keer zo vaak overstromingen ervaren, vier keer zo vaak een groot risico lopen op mislukte oogsten en vijf keer zo vaak geconfronteerd worden met droogte in vergelijking met leven een wereld zonder klimaatverandering. Vooral hittegolven zullen naar verwachting de meest voorkomende extreme weersomstandigheid zijn. Diezelfde generatie zal naar schatting maar liefst 36 keer vaker te maken krijgen met hittegolven onder 3°C opwarming. Verontrustend genoeg is 3°C opwarming een realistisch scenario onder huidig klimaatbeleid.¹⁵ De helft van de kinderen in Europa is steeds vaker blootgesteld aan hittegolven, dat blijkt ook uit een analyse van Unicef.¹⁶

¹⁰ Vanhille, J., Goedemé, T., & Verbist, G. (2019). [Sociale ongelijkheid in het klimaatvraagstuk](#). In Dierckx, S. (ed.), *Klimaat en sociale rechtvaardigheid* pp. 61-83

¹¹ Islam, N., & Winkel, J. (2017). [Climate Change and Social Inequality](#). Department of Economic & Social Affairs. United Nations.

¹² De Keyser, M., & Soens, T. (2019). [Dragen de zwakste schouders steeds de zwaarste lasten? Klimaatrechtvaardigheid vandaag en in het verleden](#). *Klimaat en sociale rechtvaardigheid*, 37-57

¹³ Interview met expert

¹⁴ Wim, T., Stefan, L., Joeri, R., Carl-Friedrich, S., ... (2021). [Intergenerational inequities in exposure to climate extremes](#). *Science*, 374(6564), 158-160.

¹⁵ Climate Action Tracker, [The CAT Thermometer](#)

¹⁶ De Morgen, ['Helpt kinderen in Europa steeds vaker blootgesteld aan hittegolven, blijkt uit analyse van Unicef'](#)

Intergenerationele rechtvaardigheid is daarom cruciaal in de context van de klimaatcrisis. Het verwijst naar de ethische verantwoordelijkheid om gelijkheid en rechtvaardigheid te waarborgen tussen de huidige en toekomstige generaties.¹⁷ Met andere woorden, het gaat erom ervoor te zorgen dat de keuzes en acties die we nu nemen geen onrechtvaardige last leggen op de volgende generaties.

De effecten van de huidige uitstoot van broeikasgassen zoals CO₂, die langer dan 1000 jaar in onze atmosfeer blijven hangen, worden pas decennia later voelbaar in ons klimaat en zullen dus een grote impact hebben op het leven van volgende generaties zonder dat hen enige verantwoordelijkheid treft.¹⁸ De erkenning van intergenerationele rechtvaardigheid wordt versterkt door de Maastricht Principles (2023) en is ook terug te vinden in de UNESCO-verklaring van ethische principes met betrekking tot klimaatverandering (2017), die België ondertekend heeft.

Het Vlaamse en Belgische klimaatbeleid moeten de rechten en behoeften van toekomstige generaties erkennen en beschermen. Een mogelijke manier om dat te bereiken is door een generatie- of kind- en jeugdtest in te voeren, die nieuw beleid beoordeelt op mogelijke negatieve langetermijneffecten voor kinderen en jongeren. Dat stelt ook het Europees Jeugdforum voor met de EU Youth Test of de Vlaamse variant, de JoKER.¹⁹

Participatie: zorg voor actieplannen die alle kinderen en jongeren, inclusief de meest kansarme en kwetsbare jongeren, actief betrekken bij het opstellen en uitvoeren van klimaatbeleid, en die hun belangen beschermen.

Betrek kinderen en jongeren op structurele wijze bij alle aspecten van het klimaatbeleid, van planning en uitvoering tot evaluatie. Volgens artikel 12(1) van het Kinderrechtenverdrag hebben zij het recht om gehoord te worden en serieus genomen te worden in beslissingen die hen aangaan, ook bij milieu- en klimaatkwesties. Het verdrag moedigt overheden aan om actieve participatie van kinderen en jongeren te faciliteren en ondersteuning te bieden (bijvoorbeeld aan kinderen en jongeren met een beperking) om toegankelijke en laagdrempelige betrokkenheid mogelijk te maken. Het is belangrijk om de mening van kinderen en jongeren mee te nemen in het beleid, rekening houdend met hun leeftijd en maturiteit zodat zij directe invloed hebben op beslissingen die hen aangaan.

Klimaatmaatregelen kunnen een grote impact hebben op de toegang van kansarme en kwetsbare jongeren tot natuurlijke hulpbronnen en maatschappelijke kansen. Daarom is het van cruciaal belang dat de maatregelen de toegang vergroten en niet beperken. Het is essentieel om deze kinderen en jongeren bij besluitvormingsprocessen te betrekken en hun belangen in klimaatbeleidsbijeenkomsten te behartigen.

Beleidsmakers moeten daarom creatief zijn en ervoor zorgen dat methoden en thema's toegankelijk zijn voor iedereen. Participatie gaat om daadwerkelijke dialoog, luisteren naar de benaderingen van kinderen en jongeren, en reageren op hun behoeften en vragen, zodat iedereen zich betrokken voelt en betrokken is bij het klimaatbeleid. Het is ook zorgen voor voldoende begrijpelijke informatie.

¹⁷ Sanson, A.V., Burke, S.E.L., [Climate change and children: An issue of intergenerational justice, in Children and peace: From research to action](#) (2020): 343-362

¹⁸ Volgens de IPCC-rapporten "zal 15 tot 40% van de uitgestoten CO₂ meer dan 1000 jaar nadat de uitstoot gestopt is, in de atmosfeer aanwezig blijven". [Klimaat.be 'invloed van de mens'](#), geraadpleegd in 2023

¹⁹ Kind- en jongereneffectrapport, of kortweg het [JoKER](#)

Respecteer kinder- en mensenrechten: zorg voor maatregelen die fundamentele rechten, zoals het recht op een schone, gezonde en duurzame leefomgeving, respecteren, beschermen en bevorderen.

Klimaatverandering heeft een verwoestende invloed op het leefmilieu en welbevinden van mensen. Het tast uiteenlopende kinder- en mensenrechten rechtstreeks aan. Wereldwijd worden vooral kinderen harder getroffen door de gevolgen van klimaatverandering, wat ingrijpende gevolgen heeft voor hun kinderrechten. Die omvatten onder andere het recht op leven, overleven en ontwikkeling, gezondheid, onderwijs, participatie, en een schone en veilige omgeving. Kinderen zijn ook bijzonder kwetsbaar voor de effecten van klimaatverandering, zoals extreme weersomstandigheden, voedsel- en watertekorten, en gedwongen verplaatsing. Die kunnen langdurige gevolgen hebben voor hun fysieke en mentale gezondheid, onderwijskansen en algemene welzijn.²⁰ Een studie van Unicef heeft aangetoond dat één miljard kinderen en jongeren uit 33 landen (die samen slechts 9% van de wereldwijde CO₂-uitstoot veroorzaken) het grootste risico lopen door de gevolgen van klimaatcrisis.²¹ Klimaatverandering wordt soms gezien als een 'ver-van-ons-bedshow', maar de realiteit is dat ze alle kinderen en jongeren zal treffen, ongeacht waar ze wonen.

In 2022 nam de algemene vergadering van de VN een cruciale stap en erkende het recht op een schoon, gezond en duurzaam leefmilieu in een resolutie. Die resolutie gaat verder dan de huidige norm voor milieubescherming²². Hoewel de resolutie niet bindend is, benadrukt ze de noodzaak van wereldwijde inspanningen om het milieu en daarmee onze mensenrechten te beschermen. Het is de verantwoordelijkheid van de lidstaten van de VN om dat recht verder te ontwikkelen en op te nemen in hun nationale wetgeving en beleid. Het recht op een gezond leefmilieu is al in de Belgische grondwet opgenomen, maar het is essentieel dat België dat recht verder uitbreidt, in lijn met wat de VN-resolutie beschrijft.

Het is belangrijk dat overheden hun verantwoordelijkheid nemen en mensenrechten respecteren en beschermen. In de Klimaatzaak werden de Belgische overheden veroordeeld voor het schenden van het recht op leven en het recht op respect voor het privéleven (artikel 2 en 8 van het EVRM) door hun ontoereikende klimaatbeleid.²³ Wij verwachten van onze overheden dat zij die schendingen rechtzetten door hun klimaatinspanningen te vergroten. Als ze klimaatmaatregelen nemen moeten ze bovendien de kinder- en mensenrechten respecteren, beschermen en bevorderen.

Internationale solidariteit: zorg ervoor dat landen die het minst bijdragen aan klimaatverandering niet onevenredig zwaar worden belast bij de overgang naar een rechtvaardige klimaattransitie. Bovendien moeten landen die de meeste uitstoot veroorzaken hun verantwoordelijkheid nemen en een adequaat klimaatmitigatiebeleid uitvoeren.

Landen die verantwoordelijk zijn voor de meeste uitstoot van broeikasgassen moeten als eerste actie ondernemen om de uitstoot te verminderen, rekening houdend met hun capaciteit en verantwoordelijkheid. Historisch gezien hebben geïndustrialiseerde landen, zoals België, geprofiteerd van economische ontwikkeling en welvaart, met een grote uitstoot aan emissies. Het is belangrijk op te merken dat België tussen 1850 en 1950 drie keer zoveel CO₂ per persoon uitstootte als het Europese gemiddelde.²⁴ Dat was het gevolg van onze status als het op een na grootste geïndustrialiseerde land (na het Verenigd Koninkrijk), wat deels mogelijk werd gemaakt door exploitatie van de kolonies. Aan de andere kant hebben landen in het Globale Zuiden niet dezelfde economische voordelen kunnen genieten, maar worden ze nu wel geconfronteerd met de noodzaak om te decarboniseren. Daarom heeft België een grote verantwoordelijkheid om de meest kwetsbare landen financieel te ondersteunen bij het compenseren van de gevolgen van de klimaatcrisis en te investeren in duurzame infrastructuur (zie adviespunt 11).

²⁰ Arts, K. (2019), [Children's rights and climate change](#)

²¹ Unicef, [The climate crisis is a child rights crisis](#)

²² Jubel, [Groen licht van de algemene vergadering van de VN voor een groen mensenrecht](#)

²³ Artikel '[Rechter geeft Klimaatzaak gelijk, maar legt geen concrete doelstellingen op](#)'

²⁴ Zie de vergelijkende grafieken op [OurWorldInData.org](#), 'Belgium: Per capita: how much CO₂ does the average person emit?', geraadpleegd in 2023

Daarnaast is het essentieel dat de Europese Unie, België en Vlaanderen zelf adequaat klimaatmitigatiebeleid voeren om de uitstoot van broeikasgassen sterk te verminderen. Volgens de [Climate Action Tracker](#) moet de EU haar broeikasgasemissies tegen 2030 met minstens 62% verminderen ten opzichte van 1990 om in lijn te zijn met de doelstelling van 1,5°C. Het huidige doel van de EU van minstens -55% voldoet hier niet aan, en ook de Belgische doelstelling (-47% ten opzichte van 2005) en de Vlaamse (-40% ten opzichte van 2005) doelstellingen schieten tekort.

Bij klimaatmitigatie moet rekening worden gehouden met rechtvaardigheid ('equity') en het principe van *common but differentiated responsibilities and respective capacities*. Dat betekent dat België de historische uitstoot en geïmporteerde emissies (die voortkomen uit de productie van goederen in het buitenland die bestemd zijn voor onze consumptie) moet meetellen om een eerlijke bijdrage te berekenen. Daarom roepen we de Belgische en Vlaamse overheid opnieuw²⁵ op om hun inspanningen op het gebied van klimaatverandering te verhogen om te voldoen aan hun internationale, Europese en morele verplichtingen. We vragen hen ook om internationaal een leidende rol te spelen door andere EU-lidstaten en landen in het Globale Noorden aan te moedigen om emissiereducties te realiseren die wetenschappelijk noodzakelijk zijn en rechtvaardig op basis van historische en mondiale overwegingen.

Energie

Verhoog de Belgische en Vlaamse doelstellingen voor energie-efficiëntie en de uitrol van hernieuwbare energie om te voldoen aan de Europese doelstellingen, en versterk de coördinatie van het energietransitiebeleid door een nauwere samenwerking tussen beleidsdomeinen en overheidsinstanties te waarborgen.

De Europese Commissie kwam in 2019 tot een ondubbelzinnige conclusie: het huidige energiebeleid is onhoudbaar. De eindigheid van fossiele brandstoffen, net als hun schadelijke impact op het milieu, roept om een fundamentele transformatie van onze energiesystemen.²⁶ De energietransitie is geen voorwerp van debat meer, het is een onvermijdelijk proces. De cruciale vraag nu is niet meer óf we een energietransitie moeten ondergaan, maar hóé we die kunnen vormgeven en welke strategieën daarvoor moeten worden uitgestippeld. De Europese richtlijnen stellen duidelijk dat alle EU-lidstaten plannen moeten ontwikkelen om de nodige broeikasgasemissiereducties te realiseren om te voldoen aan de verplichtingen van het Akkoord van Parijs en de EU-doelstellingen.²⁷

De Vlaamse Jeugdraad heeft al advies uitgebracht over de stappen die nodig zijn. In ons advies 'Bijkomende klimaatmaatregelen in het licht van het Fit For 55-pakket' (2021) hebben we benadrukt dat zowel de Belgische als de Vlaamse doelstellingen moeten worden verhoogd om te kunnen voldoen aan de Europese doelstellingen.²⁸ Het herziene energie- en klimaatplan van de Vlaamse Regering, dat is gepresenteerd in mei 2023, voldoet niet aan de eerlijke bijdrage die Europa heeft afgesproken. De gestelde doelstelling om de broeikasgasemissies tegen 2030 met 40% te verminderen, is te laag en er ontbreken ambitieuze maatregelen om zelfs maar dat doel te bereiken. In werkelijkheid zouden we in België onze uitstoot met 61% moeten verminderen tegen 2030 en tegen 2045 klimaatneutraal moeten zijn.²⁹

Er is dus dringend behoefte aan hogere ambities, bijvoorbeeld voor mobiliteit, waar investeringen in openbaar vervoer ontbreken – iets wat in het bijzonder ook kinderen en jongeren aangaat (zie ons advies rond duurzame mobiliteit)³⁰. Daarnaast richt het steunbeleid voor gebouwen zich onvoldoende op huishoudens die het echt nodig hebben, en er ontbreekt een duidelijke planning voor de uitfasering van fossiele verwarming. Hoewel de doelstellingen voor zonne-energie in het herziene plan van de Vlaamse regering worden verhoogd, ontbreekt het aan aanvullend beleid. De verhoogde doelstellingen zijn maar een voortzetting van het huidige installatietempo, aangezien ambitieuzer beleid

²⁵ Vlaamse Jeugdraad, [advies 'Bijkomende klimaatmaatregelen in het licht van het Fit For 55-pakket'](#)

²⁶ Europese Commissie, [Clean energy for all Europeans package](#)

²⁷ UNFCCC, [The Paris Agreement](#)

²⁸ Vlaamse Jeugdraad, [advies 'Bijkomende klimaatmaatregelen in het licht van het Fit For 55-pakket'](#)

²⁹ New Climate institute: ['What is a fair emissions budget for Belgium?'](#)

³⁰ Vlaamse Jeugdraad, [advies 'Duurzame mobiliteit'](#)

nodig is en nieuwe maatregelen dubbel zoveel impact moeten hebben. Er is dringend nood aan een doortastender beleid.³¹

Om de doelstellingen concreter te maken en te bereiken, is een gecoördineerde aanpak nodig tussen de federale overheid, de gewesten en lokale instanties. Daarvoor zijn regelmatige bijeenkomsten en overlegmomenten nodig, om informatie uit te wisselen en gezamenlijke strategieën te ontwikkelen. Die kunnen incoherenties en verwarring vermijden, en laten toe een consistent en effectief energietransitiebeleid te realiseren op alle niveaus van besluitvorming.

Investeer in een structurele aanpak van energiearmoede en transitie maatregelen die daadwerkelijk kwetsbare huishoudens en individuen bereiken. Pas het instrument van de armoedetoets toe wanneer er cruciale beslissingen genomen worden.

Om de energietransitie te realiseren zijn beleidsmaatregelen nodig die een impact hebben op huisvesting, energie, mobiliteit en andere aspecten van ons dagelijkse leven. De gevolgen van klimaatbeleid, zoals stijgende brandstofbelastingen of sluitingen in de fossiele industrieën treffen sociaal en economisch achtergestelde groepen echter het hardst³². Een eerlijke energietransitie vereist dat we zowel onze uitstoot van broeikasgassen verminderen als ongelijkheid tegengaan en sociale cohesie bevorderen. Het is essentieel om voorzichtig te werk te gaan bij het opstellen van beleid, omdat sommige maatregelen, hoewel vaak goedbedoeld, armoede kunnen verergeren en sociaal-economische ongelijkheden kunnen vergroten.³³

Een treffend voorbeeld daarvan zijn de huidige stimuleringsmaatregelen voor energie-efficiëntie in woningen, zoals premies of belastingvoordelen. In de praktijk blijkt dat die maatregelen vaak de meest kwetsbare groepen niet bereiken. Grote voorfinancieringen, administratieve hindernissen en structurele huisvestingsproblemen vormen drempels.^{34 35} Bovendien laten de cijfers zien dat meer dan de helft van de energieprijzen terecht komt bij de 30% rijkste gezinnen, waardoor groepen met lagere inkomens worden achtergesteld.

Volgens de beleidsnota 2019-2024 van minister Zuhal Demir kampt 15,9% van de Vlaamse gezinnen met energiearmoede. Huurders lopen meer risico dan eigenaren, de aandacht zou daarom ook meer moeten gaan naar sociale huurders en huurders op de privémarkt. Daarbovenop gebruikt een derde van de gezinnen in armoede energievervlindende huishoudtoestellen, en woont één op de drie mensen in armoede in ongeschikte woningen met problemen als schimmel, vocht en gebrek aan sanitair.³⁶ Volgens onderzoek van de Koning Boudewijnstichting had in 2021 maar liefst 20,6% van de huishoudens in België te maken met energiearmoede. Die groep bestaat voornamelijk uit alleenstaanden, eenoudergezinnen, sociale huurders, vrouwen en senioren. Zelfs tot de 'middenklasse' behoren biedt geen garantie tegen energiearmoede.³⁷

Daarom adviseren wij dat er structurele investeringen komen om energiearmoede te bestrijden en dat transitie maatregelen in het bijzonder ook gericht zijn op kwetsbare huishoudens en dat ze haalbaar worden gemaakt voor hen. Daarnaast pleiten we ervoor om de armoedetoets toe te passen bij ingrijpende beslissingen, om zo de mogelijke impact op armoede en ongelijkheid in te schatten.

³¹ Bond Beter Leefmilieu, '[Vlaams Energie- en Klimaatplan gaat te ver onder de lat](#)'

³² Website [Fair Energy Transition For All](#)

³³ Interview met expert

³⁴ Saamo, [Inspiratiebrochure energiearmoede](#)

³⁵ Vlaamse Jeugd Raad, [advies Wonen](#)

³⁶ Publicaties Vlaanderen, [Beleidsnota Energie minister Zuhal Demir](#)

³⁷ De Koning Boudewijnstichting, [Barometer energiearmoede](#)

Leg een grotere focus op het ontzorgen en begeleiden van mensen met lage inkomens en kwetsbare groepen om hun positie te versterken in de energietransitie. Verhoog de algemene deelname en kansen voor die groepen in energiedelen, energiegemeenschappen en energiecoöperaties.

Om de energietransitie succesvol te laten verlopen, is het essentieel om aandacht te besteden aan mensen met lage inkomens en kwetsbare groepen. Die groepen hebben vaak extra ondersteuning en begeleiding nodig, aangezien de energietransitie niet alleen financiële aspecten omvat, maar ook complexe concepten en processen met zich meebrengt. Veel mensen missen de tijd, kennis en/of (digitale en taal-) vaardigheden om actief deel te nemen aan de energietransitie, maar vaak worden ze ook effectief uitgesloten uit heel het proces zoals toegelicht in de vorige aanbeveling.

Het concept 'ontzorgen' staat centraal in deze aanpak. Daarbij neemt de overheid zorgen weg en begeleidt ze mensen gedurende het hele proces.³⁸ Lokale overheden kunnen een belangrijke rol spelen door bijvoorbeeld energiecoaches in te zetten, afkomstig van OCMW's of energiehuizen. Die energiecoaches kunnen helpen om kennis te vergroten, eventuele financiële ondersteuning aan te reiken en huishoudens te begeleiden bij energiebesparende maatregelen. Het is wel belangrijk om te beseffen dat financiële ondersteuning en kennisoverdracht vaak niet voldoende zijn voor deze groepen, vooral bij technisch uitdagende taken zoals woningisolatie. Praktische hulp is ook van groot belang om deze groepen succesvol door de energietransitie te loodsen.

Daarnaast zijn er verschillende drempels die de deelname van deze groepen aan energiegemeenschappen, energiedelen en energiecoöperaties kunnen belemmeren. Een van de belangrijkste drempels is het beperkte financiële vermogen van deze groepen, waardoor ze zich vaak niet kunnen veroorloven om te investeren in energieprojecten of om lidmaatschapskosten van energiecoöperaties te betalen.³⁹ Dat vormt een uitdaging voor hun deelname aan die initiatieven. Overheden kunnen een belangrijke rol spelen bij het wegnemen van deze drempels. Een mooi voorbeeld daarvan is het **Power Up-project**, in samenwerking met de stad Eeklo.

Power Up wil kwetsbare gezinnen duurzame en betaalbare toegang tot groene energie bieden. Dit samenwerkingsverband tussen de stad Eeklo en energiecoöperatie Ecopower dient als voorbeeld van een succesvolle aanpak om energiearmoede te bestrijden, wanneer huishoudens met beperkte financiële middelen moeite hebben om hun energierekeningen te betalen.⁴⁰ Dit initiatief toont bovendien aan hoe energiegemeenschappen niet alleen kunnen zorgen voor toegang tot duurzame energie, maar ook kunnen bijdragen aan de sociale en economische ontwikkeling van gemeenschappen.

Vergroot de toegankelijkheid van energieleningen en subsidies voor het jeugdwerk, en stimuleer actief het gebruik van energiescans en energiecoaching. Breid de beschikbaarheid van die middelen uit.

Niet alleen onze huizen en industrieën, maar ook de ruimtes waar kinderen en jongeren hun vrije tijd doorbrengen, moeten betrokken worden bij de energietransitie. Denk aan de jeugdlokalen en jeugdhuizen, plekken van sociale verrijking, die nu achterlopen als het gaat om energie-efficiëntie. Uit het lokalenonderzoek van 2022 blijkt dat de tevredenheid over de energie-efficiëntie van de gebouwen van jeugdverenigingen laag is.⁴¹ In feite is bijna de helft (49,38%) van deze verenigingen ontevreden over de energiestatistiek van hun lokalen. Verouderde jeugdinfrastructuur leidt tot problemen met isolatie en energie-efficiëntie, en er is een duidelijke behoefte aan meer ondersteuning en

³⁸ Interview met expert

³⁹ Interview met experts

⁴⁰ Bond Beter Leefmilieu, artikel '[Power Up maakt energiefacturen opnieuw betaalbaar](#)'

⁴¹ KSA, KLJ, Scouts en Gidsen Vlaanderen, Chirojeugd Vlaanderen en FOS Open Scouting, [het lokalenonderzoek 2022](#)

begeleiding op zowel Vlaams als lokaal niveau. Jeugdorganisaties willen investeren in hernieuwbare energie en duurzame infrastructuur, maar hebben beperkte kennis en middelen. Dat illustreerden we al in ons advies 'Lokale Jeugdinfrastructuur'⁴² van maart dit jaar.

We blijven de Vlaamse overheid oproepen om proactieve maatregelen te nemen. Een van de voorgestelde acties in het advies is het verder uitbreiden en actief stimuleren van energiescans⁴³, energiecoaching en renteloze energieleningen⁴⁴ aan jeugdwerkorganisaties. Het is ook van belang om de gegevens over het energieverbruik van jeugdinfrastructuur in Vlaanderen, verzameld door EnergieID, te benutten. Door die data te analyseren en te delen met de sector, kan er beter afgestemde ondersteuning geboden worden. Daarnaast is het noodzakelijk om structurele subsidie beschikbaar te stellen om de basisinfrastructuur van het jeugdwerk te verbeteren en de overgang naar duurzamere jeugdinfrastructuur te bevorderen.⁴⁵

Er zijn verschillende drempels die de toegang tot ondersteuning kunnen belemmeren. Ten eerste is er een financiële drempel, omdat veel jeugdverenigingen geen eigenaar zijn van hun gebouw. Het lokalenonderzoek geeft zelfs aan dat maar liefst 25,59% van de bevraagde verenigingen geen gebruikersovereenkomst heeft. Daardoor kunnen ze geen energiebesparende investeringen doen met behulp van Vlaamse subsidies⁴⁶. Het is daarom noodzakelijk om de subsidievoorwaarden aan te passen om hiermee rekening te houden. Daarnaast moeten jeugdwerkorganisaties, ondanks de beschikbare subsidies, nog altijd een eigen inbreng van 20% van de totale investering leveren als ze na de energiescan willen investeren. Dat is moeilijk voor organisaties met beperkte financiële middelen. Het is daarom noodzakelijk om de subsidievoorwaarden zo laagdrempelig mogelijk te maken opdat elke vereniging kan werken aan die duurzame transitie.

Ten tweede kunnen jeugdwerkorganisaties mogelijk niet op de hoogte zijn van het bestaan van de ondersteuningsmaatregelen. Daarom is het essentieel om op een toegankelijke manier over die ondersteuning te communiceren, bij voorkeur via de kanalen van lokale besturen. De overheid kan ook campagnes opzetten die specifiek gericht zijn op de jeugdwerksector⁴⁷. Informatie bundelen en een website opzetten, vergelijkbaar met 'mijnenergiehuis.be'⁴⁸ voor gezinswoningen, zou ook waardevol kunnen zijn.

Door deze drempels is het belang van 'ontzorgen' in het energieverhaal van het jeugdwerk nog groter. Het is niet de kerntaak van het jeugdwerk om bezig te zijn met energie-efficiëntie of groepsaankopen. De scan en de nodige informatie volstaan dus niet, er is begeleiding nodig van a tot z, of zelfs de uitvoering door een betrouwbare derde partij.

Economie en consumptie

Het Vlaamse beleid moet zijn ambities opschroeven om een volledige circulaire economie te realiseren. Hoewel recyclen belangrijk is, moet de focus liggen op maatregelen die de druk op grondstoffen verlagen. Verminderen, hergebruiken, repareren en andere circulaire benaderingen moeten ook centraal staan.

Recyclage is van belang omdat het voorkomt dat afval op stortplaatsen belandt of wordt verbrand. Het zorgt ervoor dat grondstoffen opnieuw kunnen worden gewonnen om nieuwe producten te maken. Toch is recyclage niet de meest efficiënte manier om grondstoffen te besparen. Het is effectiever om ervoor te zorgen dat er in eerste instantie minder grondstoffen nodig zijn door de levensduur van producten te verlengen, bijvoorbeeld door reparaties en het hergebruik

⁴² Vlaamse Jeugd Raad, [advies Jeugdwerkinfrastructuur](#)

⁴³ Pulse Transitienetwerk, [Gratis hulp bij een energie-efficiënt jeugdlokaal](#)

⁴⁴ Departement Cultuur, Jeugd en Media, [Energielening cultuur en jeugd](#)

⁴⁵ Vlaamse Jeugd Raad, [advies Jeugdwerkinfrastructuur](#)

⁴⁶ Departement Cultuur, Jeugd en Media, [Investeringsubsidies – sectorale prioriteiten](#)

⁴⁷ Voorbeeld van een campagne '[Mee met de stroom](#)'

⁴⁸ Het Vlaams Energie- en Klimaatagentschap, [het Energiehuis](#)

van goederen en producten te stimuleren.⁴⁹ Maar ook door te gebruiken wat we al hebben zoals het openbaar vervoer in plaats van de auto.

Het huidige beleid is voornamelijk gericht op recycling omdat het wordt beschouwd als de minst ingrijpende strategie die weinig aanpassingen vereist van bedrijven, burgers en de overheid. Zo blijft het bestaande lineaire systeem van 'nemen, maken, weggooien' grotendeels behouden en wordt er simpelweg een extra stap van recycling toegevoegd.⁵⁰ Dat is een weinig ambitieuze benadering van de circulaire economie. Om een volledig circulaire economie te realiseren, moeten we onze ambities verhogen. Het Vlaamse beleid moet zich richten op maatregelen die de organisatie van onze economie transformeren. We moeten de nadruk verleggen: we moeten het grondstoffengebruik doen afnemen, en hergebruik, reparaties en andere circulaire benaderingen stimuleren. Bovendien heeft de circulaire economie het potentieel om een belangrijke jobmotor te worden. In Vlaanderen wordt geschat dat de sector tegen 2030 ongeveer 30.000 extra banen kan creëren. Dat biedt kansen voor werkgelegenheid en economische groei, terwijl het tegelijkertijd bijdraagt aan duurzaamheidsdoelstellingen.⁵¹

Uit verschillende onderzoeken blijkt dat jongeren een leidende rol spelen in de circulaire economie. Ze zijn zich vaak al bewust van de klimaatcrisis en hebben circulaire principes al in hun gedrag geïntegreerd.⁵² Ze kopen bijvoorbeeld kleding in tweedehandswinkels en gebruiken online platforms om tweedehands goederen te kopen en te verkopen. Jongeren tonen een grote bereidheid om duurzame keuzes te maken, daarom is het belangrijk dat hergebruik en reparaties voor hen de meest betaalbare, toegankelijke en aantrekkelijke opties zijn.

Evalueer hoeveel hulpbronnen en natuurlijke grondstoffen België duurzaam en eerlijk kan produceren en verbruiken, rekening houdend met de grenzen van onze planeet. Stel daarna een bindend doel op om de materiële voetafdruk van België (en bij uitbreiding Europa) te verkleinen om zo overconsumptie tegen te gaan.

In België hanteren we een economisch systeem dat meer natuurlijke hulpbronnen gebruikt dan de aarde kan genereren. We putten de aarde uit, brengen het milieu schade toe en stoten een enorme massa afval uit, voornamelijk koolstofdioxide in de atmosfeer, afkomstig uit de verbranding van fossiele brandstoffen. We halen meer uit de aarde dan dat die kan herstellen. Dat weten we door de berekening van Earth Overshoot Day⁵³. Voor België, viel die dag dit jaar (2023) op 26 maart. Daarmee zijn we het op één na slechtst scorende land van de EU en staan we op plaats zeven van alle landen in de wereld. Met andere woorden, we zijn zeer slecht bezig met het uitputten van de natuurlijke reserves⁵⁴. Dat resulteert in de aantasting van natuurlijke ecosystemen en verhoogde milieuvuiling. De kosten voor het herstellen van die milieuschade en het omgaan met de gevolgen ervan, zoals biodiversiteitsverlies, kunnen aanzienlijk zijn⁵⁵. Daarnaast kan overconsumptie leiden tot een grotere kloof tussen welvarende en minder welvarende bevolkingsgroepen. Aangezien de voordelen van overconsumptie voornamelijk een kleine groep mensen ten goede komen, versterkt het de sociale ongelijkheid en onrechtvaardigheid.

Overconsumptie tegengaan, heeft evenzeer voordelen voor onze economie. Zo kunnen bedrijven en consumenten kosten besparen door te kiezen voor duurzame productieprocessen. Bijvoorbeeld, door energie-efficiënte technologieën te gebruiken, kunnen bedrijven hun energiekosten verlagen. Dat kan leiden tot een hogere winstgevendheid en economische veerkracht. Het streven naar duurzaamheid stimuleert bovendien innovatie in verschillende sectoren⁵⁶. Duurzame producten en diensten creëren opent nieuwe markt kansen en kan leiden tot economische groei.

⁴⁹ Interview met expert

⁵⁰ Interview met expert

⁵¹ De Standaard, '[Klimaattransitie zet krapte op arbeidsmarkt nog meer op scherp](#)'

⁵² Interview met expert

⁵³ Earth Overshoot Day wordt berekend door de biocapaciteit van de planeet (de hoeveelheid ecologische hulpbronnen die de aarde dat jaar kan genereren) te delen door de ecologische voetafdruk van de mensheid (de vraag van alle mensen op de planeet naar grondstoffen voor dat jaar) en het te vermenigvuldigen met 365 (aantal dagen in een jaar). De overshoot-dag van een land is de datum waarop Earth Overshoot Day zou vallen als de hele mensheid zou consumeren zoals de mensen in dat land. <https://www.overshootday.org/newsroom/country-overshoot-days/>, geraadpleegd in 2023.

⁵⁴ WWF, '[We eten niet alleen de appels op, we hakken de hele boom om](#)', 1 augustus 2023

⁵⁵ VRT NWS, '[WWF: België moet ruim 600 miljoen euro per jaar meer uitgeven om biodiverser te worden](#)', 22 mei 2023

⁵⁶ Voka, '[Hoe duurzame innovatie de wereld kan veranderen](#)', 3 september 2020

Bovendien kunnen landen en bedrijven die vooroplopen in duurzaamheid en overconsumptie tegengaan, een concurrentievoordeel behalen. Jonge consumenten worden steeds meer milieubewust en geven de voorkeur aan duurzame producten. Door te investeren in duurzaamheid kunnen bedrijven hun reputatie versterken en aantrekkelijker worden voor consumenten, wat hun concurrentiepositie kan verbeteren.

Implementeer een belastingstelsel dat de daadwerkelijke vervuilers aanpakt zonder onevenredige lasten te leggen op huishoudens en mensen met een laag inkomen.

Om onze uitstoot van broeikasgassen te verminderen, is het noodzakelijk om de prijsverhoudingen tussen milieuvriendelijke en vervuilende keuzes te verbeteren. Door vervuilende activiteiten duurder te maken, worden bedrijven en individuen gestimuleerd om te kiezen voor schonere alternatieven. Een goed voorbeeld hiervan is de invoering van een belasting op vliegen. Hoewel België al een vliegtaks heeft voor korte afstanden, bestaat er momenteel geen passende regeling voor privéjets; die sector blijft grotendeels vrijgesteld van belastingen. Dat geldt ook voor frequente vliegers, die een aanzienlijk deel van het vliegverkeer voor hun rekening nemen, net als vrachtluchten. Het is daarom belangrijk om een eerlijke en doeltreffende belastingregeling te implementeren.

Het principe zou moeten zijn: wie het meest vervuult, moet het meest betalen. Maar kwetsbare huishoudens, die aan die uitstoot vaak weinig kunnen veranderen, mogen daar niet de volle kosten van dragen. Om zo'n aanpak te realiseren, is een grondige herziening van het belastingstelsel vereist. Het is essentieel om nauwkeurig te bepalen welke sectoren en activiteiten de grootste impact hebben op de klimaatverandering en de vervuiling. Op basis van die analyse kunnen specifieke belastingtarieven worden vastgesteld die rechtstreeks gerelateerd zijn aan de vervuilingsniveaus. Het is belangrijk om de opbrengsten van die belastingen te gebruiken voor investeringen in groene projecten, onderzoek en ontwikkeling van duurzame oplossingen, en compenserende maatregelen voor mensen met een laag inkomen.

Hoe dan ook: een duurzaam belastingstelsel moet erover waken dat kwetsbare huishoudens niet oneerlijk getroffen worden, dat zij de nodige ondersteuning of compensaties krijgen om te vermijden dat ze in energiearmoede belanden, of om te helpen met groene investeringen waardoor zij de belastingen niet meer hoeven te betalen.

Pak de subsidiëring van de fossiele industrie aan als onderdeel van het klimaatbeleid. Heroriënteer de financiële middelen op klimaatactie en de bevordering van duurzame alternatieven, en leg een regelgevend kader op aan banken en bedrijven om investeringen in fossiele brandstoffen af te remmen.

De subsidiëring van de fossiele industrie is een belangrijk punt dat aangepakt moet worden in het klimaatbeleid. Momenteel ontvangt de sector aanzienlijke subsidies, wat de transitie naar een duurzame samenleving belemmert. In ons land bedraagt het bedrag naar schatting 13 miljard euro per jaar.⁵⁷ Er zou een aanzienlijk verschil in uitstoot zijn als we die 13 miljard euro zouden heroriënteren naar klimaatinvesteringen.⁵⁸ Bijvoorbeeld om bedrijven te belonen die overstappen op duurzame alternatieven en om financiële ondersteuning te bieden aan mensen die niet de middelen hebben voor bijvoorbeeld een warmtepomp of isolatie.

De Vlaamse en Belgische overheden moeten daarom hun verantwoordelijkheid nemen en financiële middelen gericht inzetten voor een sociale en ecologische transitie. Dat betekent dat er meer subsidies moeten worden toegewezen aan hernieuwbare energieën en andere oplossingen die de CO₂-uitstoot verminderen. Het is zorgwekkend dat banken en energiebedrijven aanzienlijke winsten behalen, terwijl ze de klimaatrisico's van fossiele brandstoffen negeren in hun beleid (zoals aangegeven door FairFin).

Om die kwestie aan te pakken, moet de overheid een regelgevend kader opstellen voor banken en bedrijven. Dat kader moet financiële stimulansen bieden voor investeringen in bedrijven en financiële producten die bijdragen aan een

⁵⁷ De Morgen, "[De boomers zijn oké, de kinderen niet': klimaatexpert Wim Thiery over het dreigend generatieconflict](#)"

⁵⁸ Interview met expert

klimaatneutrale toekomst. Door duidelijke richtlijnen vast te stellen, kunnen financiële instellingen en bedrijven worden gestimuleerd om duurzame investeringen te doen en de overgang naar een koolstofarme economie te versnellen. Er moet ook transparantie en verantwoording zijn. Banken en bedrijven moeten openlijk communiceren over hun investeringen en de impact daarvan op het klimaat.⁵⁹ Dat stelt consumenten en investeerders in staat om weloverwogen keuzes te maken en druk uit te oefenen op bedrijven om verantwoordelijkheid te nemen voor hun klimaatimpact.

België moet actief financieel bijdragen aan internationale klimaatfondsen en duurzame investeringen in het Globale Zuiden om (historische) uitstoot te compenseren en solidariteit te tonen met zwaar getroffen landen.

Als geïndustrialiseerd land heeft België een significant aandeel gehad in de uitstoot van broeikasgassen die hebben bijgedragen aan de klimaatcrisis. Het is daarom terecht dat België zijn verantwoordelijkheid opneemt door financiële steun te bieden aan klimaatherstel in de landen die het hardst getroffen worden door de klimaatcrisis. In 2009 werd er op de klimaatconferentie in Kopenhagen beloofd dat er jaarlijks 100 miljard dollar beschikbaar zou worden gesteld om landen in het Globale Zuiden te helpen zich aan te passen aan klimaatverandering. Het OECD-rapport uit 2020⁶⁰ liet zien dat de rijkere landen nooit het beloofde bedrag hebben bereikt. Slechts ongeveer de helft van het bedrag werd betaald in 2013 en 2016, en een groot deel van de financiering bestond uit leningen in plaats van subsidies. Ook Climate Action Tracker⁶¹ stelt vast dat de Europese klimaatfinanciering ondermaats is, en dat ook het globale streefdoel van 100 miljard dollar per jaar (dat niet wordt gehaald) onvoldoende is om het als rechtvaardig te kunnen beschouwen.

Dit gebrek aan financiële steun heeft geleid tot problemen in de armste landen. Tussen 2016 en 2020 ontvingen de 46 armste landen maar 17 procent van de klimaatfinanciering. Dat heeft geleid tot een groeiend debat over klimaatkolonialisme, waarbij rijke landen in het Globale Noorden de hulpbronnen van het Globale Zuiden exploiteren voor hun eigen groene agenda's⁶². Een voorbeeld hiervan is koolstofcompensatie, waarbij rijke landen het recht kopen om meer broeikasgassen uit te stoten dan afgesproken en investeren in projecten in het Globale Zuiden om dat te compenseren. Veel van die projecten hebben geleid tot schendingen van mensenrechten, landroof en geweld.

België heeft dus een ethische verplichting (door de medeondertekening van de internationale klimaatakkoorden) en een verantwoordelijkheid om ondersteuning te bieden aan landen in het Globale Zuiden die lijden onder de schadelijke gevolgen van onze disproportionele, historische uitstoot. Wij pleiten ervoor dat België een voortrekkersrol opneemt bij de realisatie van het Loss and Damage Fund, dat opgericht werd op de COP27, en andere geïndustrialiseerde landen aanspoort om hun verantwoordelijkheid op te nemen om klimaatschade te vergoeden.

⁵⁹ Interview met expert

⁶⁰ OECD (2022), '[Aggregate trends of Climate Finance provided and mobilized by developed countries in 2013-2020](#)', geraadpleegd in 2023

⁶¹ Climate Action Tracker, [EU Target overview](#), geraadpleegd in 2023

⁶² Fairplanet.org, [Understanding Climate Colonialism](#) (14 augustus 2022), geschreven door Chermaine Lee

Ontwikkel en implementeer beleidsmaatregelen die groene en sociaal duurzame keuzes ondersteunen en aantrekkelijk maken voor bedrijven en individuen.

Jongeren vinden duurzame keuzes belangrijk. Zo “wint de tweedehandstrend aan populariteit vooral bij jongeren”⁶³ zegt experte fashionmanagement Annick Schramme (Universiteit Antwerpen). Ook via Waddist⁶⁴ bevestigt meer dan 50% van de respondenten dat duurzame kledij kopen belangrijk is voor jongeren. Al in het advies Duurzame Mobiliteit⁶⁵ onderschreven we het belang van financiële stimulansen zoals een kerosinebelasting, een verbod op dumpingprijzen en een treinpasvergoeding om de keuze voor openbaar vervoer te versterken.

De beleidsmaatregelen moeten in lijn liggen met het draagvlak bij de bevolking, maar ook bedrijven en individuen uitdagen om milieubewuster te consumeren. Zo blijkt uit een studie van YouGov in zeven Europese landen dat weinig burgers bereid zijn om hun vleesconsumptie te minderen, maar wel geneigd zijn om meer seizoensgroenten en -fruit te eten.⁶⁶ Zo is er ook steun voor het belasten van vliegvluchten en om meer te fietsen of openbaar vervoer te gebruiken, maar minder om auto's te verbieden die op fossiele brandstoffen rijden.

De overheid moet dus inspelen op wat al in trek is bij de bevolking om milieubewust gedrag extra te stimuleren. Dat kan gaan over premies om woningen energie-efficiënter te maken tot openbaar vervoer toegankelijker en betaalbaar maken. Het draagvlak voor een duurzame winkelkar of eerlijke kledij is groot, neem als overheid dus de juiste maatregelen om die sectoren extra te ondersteunen en te begeleiden zodat zij aan de consument aanzienlijk meer producten kunnen aanbieden die tijdens het productieproces geen schade hebben toegebracht aan mens of planeet.

De overheid moet daarbij de samenwerking faciliteren tussen verschillende belanghebbenden, zoals bedrijven, maatschappelijke organisaties en academici, zodat zij gezamenlijk duurzame producten kunnen ontwikkelen en daardoor klimaatneutraal consumptiegedrag kunnen aanmoedigen. Denk maar aan biologisch afbreekbare sponzen, herbruikbare rietjes of een gerecycleerde smartphone. Voor die producten zijn subsidies nodig om advies, experiment en onderzoek te financieren en het finale product marktconform te maken.

Ondersteun werknemers die worden getroffen door sociale en economische gevolgen van de overgang naar een koolstofarme economie, bijvoorbeeld door middel van opleiding en omscholingsmogelijkheden.

Het verschuiven naar een meer duurzame en koolstofarme economie is een belangrijke stap om de uitdagingen van klimaatverandering aan te pakken. Het is wel essentieel om de sociale en economische implicaties van die transitie te begrijpen en te adresseren. Een dergelijke overgang kan invloed hebben op bepaalde bedrijfstakken, met name diegene die afhankelijk zijn van fossiele brandstoffen of verstrengde productienormen. Zo zal de luchtvaartsector direct getroffen worden, terwijl reisagentschappen daardoor indirect beïnvloed worden. In België gaat het over 25% van de jobs die een directe impact zullen ondervinden en 20% die indirect worden getroffen.⁶⁷ Dat kan leiden tot banenverlies en onzekerheid voor werknemers in specifieke regio's of sectoren, maar er zullen ook nieuwe banen gecreëerd worden of bestaande jobs anders ingevuld worden. Zo “zullen de dienstensector en de bouwsector tussen nu en 2030 naar verwachting de grootste toename van de werkgelegenheid kennen”⁶⁸. Het is en zal een uitdaging zijn om over de kwaliteit van die nieuw gecreëerde jobs te waken.⁶⁹ Zo zullen verstrengde natuurnormen invloed hebben op vergunningen, en het bedrijfsinkomen van onder andere boeren aantasten.

⁶³ VRT NWS, [Tweedehandskledij wint aan populariteit, vooral bij jongeren: 'En het zal nog groeien'](#) (12 mei 2021)

⁶⁴ Waddist, [Hoe belangrijk vind jij het om duurzame kledij te kopen?](#), 22 april 2022

⁶⁵ Vlaamse Jeugd Raad, [advies 'Duurzame mobiliteit'](#) (2020)

⁶⁶ Reset.Vlaanderen, [Europeanen willen klimaatactie zolang dat geen invloed heeft op hun levensstijl](#), studie YouGov (2023)

⁶⁷ Climaat, KU Leuven, ULiège in opdracht van FOD Volksgezondheid, [Implications of the climate transition on employment, skills, and training in Belgium](#) (juni 2023)

⁶⁸ Klimaat.be, [Federaal rapport over de impact van de klimaattransitie op de arbeidsmarkt](#), 5 juni 2023

⁶⁹ Reset.Vlaanderen, [impact op jobs](#), geraadpleegd in 2023

Om ervoor te zorgen dat die verschuiving rechtvaardig en inclusief is, kunnen meerdere initiatieven genomen worden. Opleiding kan om te beginnen een cruciale rol spelen. Door middel van her- en bijscholing kunnen werknemers nieuwe vaardigheden verwerven om over te stappen naar nieuwe banen en kansen te benutten in opkomende industrieën, zoals hernieuwbare energie, energie-efficiënt bouwen en circulaire productie. Het is van belang dat die opleidingen toegankelijk zijn voor alle werknemers, inclusief diegenen die het meest kwetsbaar zijn voor banenverlies. Als overheid moet je ambitieuze opleidingsinitiatieven aanbieden, rekening houdend met de langetermijnvisie van de klimaattransitie en tegelijkertijd inspelen op de huidige behoeften van werknemers en burgers. De sectorale opleidingsfondsen moeten klaarstaan om die rol in te vullen. Vakbonden kunnen hier een rol spelen, omdat ze paritair beheerd worden door vertegenwoordigers van zowel werknemers als werkgevers.⁷⁰

Daarnaast moeten er herwerkbaarheden gecreëerd worden voor werknemers. De oprichting en groei van groene bedrijfsprocessen ondersteunen kan nieuwe werkgelegenheidskansen creëren en de lokale economieën versterken. Het is ook belangrijk om rekening te houden met regionale verschillen en de unieke kenmerken van elke gemeenschap, zodat het transitiebeleid specifiek kan worden afgestemd op de behoeften van regio's en sectoren.

Tot slot is het noodzakelijk om sociale vangnetten en financiële ondersteuning te bieden aan werknemers die tijdelijk werkloos worden of hun baan verliezen als gevolg van de economische verschuiving. Het kan gaan om uitkeringen, herplaatsingsprogramma's, loopbaanadvies en andere vormen van sociaal vangnet. Het is van belang dat de ondersteuning zich niet alleen richt op individuele werknemers, maar ook hele sectoren en regio's omvat;

Milieu en biodiversiteit

Implementeer een duidelijk juridisch kader om de bescherming van onze biodiversiteit te waarborgen. Zorg ervoor dat bestaande wetten en regels strikt worden nageleefd en effectief worden gehandhaafd. Pak de vernietiging, versnippering en verontreiniging van leefgebieden aan, net als de overexploitatie van grondstoffen en de opmars van invasieve exotische soorten.

Wetenschappelijk onderzoek⁷¹ wijst uit dat de drie bovengenoemde oorzaken, de belangrijkste aanleidingen tot biodiversiteitsverlies zijn in België. Daarbovenop zet de klimaatverandering de biodiversiteit verder onder druk; inheemse soorten moeten zich aanpassen, migreren of ze sterven uit⁷². Jongeren zijn daar – terecht – bezorgd om. Meer dan 700 jongeren hebben in oktober 2021 geantwoord via Waddist op de vraag: "Hoe zal ons milieu er volgens jou uitzien over 30 jaar?" Uit die peiling bleek dat 63% van hen ervan overtuigd is dat er grote problemen zullen zijn die ook een negatieve invloed zullen hebben op hun eigen leven hier in België.

Een stevig juridisch kader voor de bescherming van onze natuur en biodiversiteit is essentieel. In de EU gaat het maar liefst over 158 miljoen hectare bos⁷³ en 157 miljoen hectare landbouwgrond.⁷⁴ Daarom verwachten we van België specifieke doelstellingen en maatregelen om de diverse bedreigingen aan te pakken waarmee onze ecosystemen worden geconfronteerd. Ons land moet de vernietiging, versnippering en verontreiniging van leefgebieden aanpakken, net als de overexploitatie van grondstoffen en de opmars van invasieve exotische soorten. Een goed ontworpen en effectieve wetgeving over natuurbescherming speelt ook een cruciale rol bij het afdwingen van verantwoordelijkheid. Het biedt een middel om overtreders aansprakelijk te stellen en hen te verplichten eventuele schade die ze hebben veroorzaakt te herstellen. Daarom is het van groot belang dat die wetgeving strikt wordt gehandhaafd om een effectieve bescherming van de natuur en biodiversiteit te waarborgen.

⁷⁰ Reset.Vlaanderen, [impact op jobs](#), geraadpleegd in 2023

⁷¹ WWF (2020), [Living Planet Report - Natuur in België](#). Szczodry O., Eggermont H., Paquet J-Y., Herremans M., Luyten S., WWF, Brussel, België.

⁷² Belgische, federale website voor informatie over het klimaat (Klimaat.be), [Gevolgen voor de biodiversiteit](#), geraadpleegd in 2023

⁷³ European Parliament, [Fact sheets of the European Union: Forests](#), geraadpleegd in 2023

⁷⁴ Eurostat, [Farms and farmlands in the European Union](#), geraadpleegd in 2023

Daarnaast moet het juridische kader voor natuurbescherming ook zorgen voor een adequate handhaving van de wetgeving. Dat betekent dat er voldoende middelen en capaciteit moeten worden toegewezen aan instanties die verantwoordelijk zijn voor de handhaving, zodat ze de bevoegdheid hebben om inbreuken op de wet effectief te identificeren en op te treden tegen overtreders. Het is ook belangrijk dat er afschrikkende sancties worden opgelegd aan degenen die de regels overtreden, om de naleving van de wet te bevorderen en herhaling van overtredingen te ontmoedigen. Door een strikte handhaving van de wetgeving kunnen we ervoor zorgen dat de bescherming van onze natuur en biodiversiteit daadwerkelijk wordt nageleefd en dat schadelijke activiteiten worden voorkomen of beëindigd.

Wel moet men vermijden om afstraffend beleid te voeren zonder de betrokken actoren te stimuleren. Stimulerend beleid, correct toegepast, kan in sommige gevallen effectiever zijn dan sanctionerend beleid. Boeren zouden zich bijvoorbeeld meer betrokken kunnen voelen in plaats van zich 'van hogerop' verplicht te voelen bij de invoering van natuurherstelwetten. Een mogelijke maatregel om betrokkenheid te stimuleren is om beleid stapsgewijs in te voeren; het eerste jaar de actoren begeleiden en evalueren, pas vanaf het tweede of derde jaar sancties toepassen.

Integreer de bescherming van biodiversiteit op verschillende beleidsgebieden. Zet daarvoor beter in op het concept van ecosysteemdiensten⁷⁵ om de voordelen van de natuur te benadrukken, zoals haar economische waarde en de positieve effecten op onze gezondheid, voeding en op toerisme.

Naast de juridische weg, is het ook belangrijk om op politiek vlak proactief de bescherming van biodiversiteit te integreren in het beleid. Want *back to the basics*: biodiversiteit is essentieel voor het voortbestaan van ecosystemen en het behoud van het leven op aarde. Het verlies aan biodiversiteit heeft ernstige gevolgen voor de stabiliteit en veerkracht van ecosystemen, wat op zijn beurt gevolgen heeft voor de menselijke samenleving (op het vlak van onze gezondheid, wat we eten en drinken, wat we inademen, dat we ons kunnen afkoelen tijdens een hittegolf of dat huizen niet overstromen). Hoe diverser de natuur, hoe robuuster en meer bestand ze is tegen ernstige problemen zoals klimaatverandering. Biodiversiteit is dus een soort levensverzekering voor ecosystemen⁷⁶.

Ecosysteemdiensten⁷⁷ zijn de voordelen die we als maatschappij ontvangen van ecosystemen. Ze zuiveren water en lucht, bestuiven gewassen door insecten, reguleren klimaat en overstromingen, en bieden recreatieve mogelijkheden. Die diensten hebben niet alleen een intrinsieke waarde, ze hebben ook economische waarde (voor bijvoorbeeld toerisme, houtexport, de farmaceutische en landbouwindustrie). Door de nadruk te leggen op de economische voordelen die voortvloeien uit biodiversiteit, willen we dat alle politici meer begrip en steun opbrengen voor het behoud van natuurlijke habitats. De bovengenoemde industrieën doen vaak investeringen op lange termijn, iets waar politici meer rekening mee moeten houden als ze daadkrachtig beleid willen voeren ten voordele van de biodiversiteit alsook van onze economie. Want alleen met een daadkrachtig beleid kunnen we de natuur beschermen, herstellen, uitbreiden en verbinden, bedreigingen zoals klimaatverandering aanpakken en de diverse diensten die de natuur ons biedt optimaal benutten. Uiteraard is een evenwichtige benadering tussen natuurbehoud, economische belangen en sociale aspecten cruciaal bij het ontwikkelen van beleid en strategieën.

Het biodiversiteitsbeleid valt in België grotendeels onder de bevoegdheid van de gewesten. De federale overheid heeft onder andere verantwoordelijkheden met betrekking tot de Noordzee, internationale akkoorden en de handel in wilde planten en dieren. Op dit moment bestaat er een breed scala aan beleidsinitiatieven, zoals de Nationale Belgische Biodiversiteitsstrategie, het Natura 2000-netwerk, het Vlaamse Natuurbeheerplan, het Natuurplan van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, het groene en blauwe netwerk in Brussel, enz. Net zoals WWF⁷⁸ willen we benadrukken dat het niet voldoende is om plannen op papier te hebben. Het is cruciaal om die plannen daadwerkelijk te implementeren op het terrein. Een coherente aanpak vereist samenwerking tussen de verschillende beleidsniveaus. Een transversaal

⁷⁵ Vlaams Departement Omgeving, [Ecosysteemdiensten](#), geraadpleegd in 2023.

⁷⁶ Bond Beter Leefmilieu, [Waarom we een uurtje stilstaan bij het verlies aan biodiversiteit](#), 23 maart 2018. Interview met Julie Vandenberghe (WWF België) en Robin Verachtert (Natuurpunt), geraadpleegd in 2023

⁷⁷ Europees Milieuagentschap, [Wat zijn ecosysteemdiensten?](#), geraadpleegd in 2023

⁷⁸ WWF (2020) [Living Planet Report - Natuur in België](#). Szczydry O., Eggermont H., Paquet J.-Y., Herremans M., Luyten S., WWF, Brussel, België

beleid dat alle beleidsdomeinen en sectoren overspant, stelt ons in staat om de beschikbare middelen efficiënt in te zetten, synergieën te zoeken en ongewenste neveneffecten te vermijden.

Zorg voor voldoende financiële middelen om de bescherming en het herstel van biodiversiteit te ondersteunen. Investeer in het behoud en de uitbreiding van natuurgebieden, het herstel van beschadigde ecosystemen en bevorder duurzame landbouw- en productiemethoden.

In mei 2023 kopte VRT NWS⁷⁹ nog: “België moet ruim 600 miljoen euro per jaar meer uitgeven om biodiverser te worden”. Om die financieringskloof te dichten, is een grondige evaluatie van de biodiversiteitsuitgaven nodig. Gedetailleerde en geharmoniseerde gegevens zijn essentieel om vast te stellen welke investeringen noodzakelijk zijn. Verder moeten de Belgische overheden hun biodiversiteitsdoelstellingen voor 2030 in meer detail uitwerken en beter becijferen⁸⁰. Tijdens de COP15 in december 2022, die ging over natuur- en biodiversiteitsverlies, steunde ons land het akkoord van Kunming-Montreal. Dat akkoord voorziet in het herstel van minstens 30% van de gebieden met aangetaste ecosystemen tegen 2030⁸¹. België moet, als EU-lidstaat, ook Europese richtlijnen nakomen. Zo hebben we de Europese Richtlijn van 1991 inzake de behandeling van stedelijk afvalwater nog lang niet bereikt. Honderdduizenden gezinnen zijn nog altijd niet aangesloten op het rioleringsstelsel⁸².

Bij de evaluatie van biodiversiteitsuitgaven, moet er ook gekeken worden naar het uitfasen van subsidies die schadelijke landbouwpraktijken financieren. Zo kan het gebruik van overmatige meststoffen en bestrijdingsmiddelen leiden tot waterverontreiniging en bodemdegradatie. Een diverser landbouwsysteem aanmoedigen, met een mix van gewassen en graslanden, kan de biodiversiteit bevorderen door geschikte habitats te creëren voor verschillende soorten⁸³. Dat kunnen we onder andere bereiken door duurzame landbouwpraktijken financieel te stimuleren, zoals agromilieumaatregelen⁸⁴ en biologische landbouw, die minder afhankelijk zijn van chemische inputs. Daarnaast kunnen bufferzones, hagen en bloemrijke randen de connectiviteit vergroten tussen landbouwgebieden en natuurgebieden, zo gaat niet alleen de biodiversiteit erop vooruit, maar verbetert ook de bodem- en waterkwaliteit⁸⁵. Een voorbeeld daarvan, waar Bond Beter Leefmilieu⁸⁶ ook voor pleit, is de afschaffing van de btw-korting op pesticiden.

Realistische, becijferde plannen opstellen met duidelijke politieke ambities en financieringsverbintenissen is dus cruciaal om de overeengekomen biodiversiteitsdoelstellingen te behalen en onze natuur(gebieden) te beschermen. De financieringskloof dichtend vereist ook een toename van de budgetten voor natuurherstel en -behoud, zowel op federaal als gewestelijk niveau. Provincies en gemeenten doen vaak al veel om de biodiversiteit te beschermen, maar zouden plaatselijke acties nog meer kunnen ondersteunen. Europese cofinanciering, die voortvloeit uit de EU-biodiversiteitsstrategie voor 2030, biedt dan weer mogelijkheden voor de financiering van Belgische projecten⁸⁷.

⁷⁹ VRT NWS, [WWF: België moet ruim 600 miljoen euro per jaar meer uitgeven om biodiverser te worden](#), 22 mei 2023

⁸⁰ WWF (2023), [Onze natuur is goud waard. Investeren in biodiversiteit, investeren in de toekomst](#). Reine Spiessens, WWF, Brussel, België

⁸¹ Bond Beter Leefmilieu, [Natuurherstelwet tóch gered door Europese Raad, ondanks Belgische onthouding](#), 20 juni 2023

⁸² WWF (2023), [Onze natuur is goud waard. Investeren in biodiversiteit, investeren in de toekomst](#). Reine Spiessens, WWF, Brussel, België

⁸³ Milieucentraal, [Milieugevolgen van landbouw](#), geraadpleegd in 2023

⁸⁴ Vlaams Departement voor Landbouw en Visserij, [Agromilieumaatregelen](#), geraadpleegd in 2023

⁸⁵ Batary, P., Báldi, A., Kleijn, D., Tschamtko, T. (2010). [Landscape-moderated biodiversity effects of agri-environmental management: A meta-analysis](#). *Proceedings of the Royal Society. Biological sciences*. 278. 1894-902

⁸⁶ Bond Beter Leefmilieu, [Weg met de btw-korting op pesticiden](#), 24 maart 2023

⁸⁷ WWF (2023), [Onze natuur is goud waard. Investeren in biodiversiteit, investeren in de toekomst](#). Reine Spiessens, WWF, Brussel, België